

A HÁROM CSAPÓ

K O N T R A F E R E N C

I. CSAPÓ JÁNOS FÉL ÉLETE

Kisasszony napján ért véget a nyár. A két karszalagos lány elindult le-
hajtott fejjel, megbújt köztük a fehér koporsócska, mintha előlünk
akarták volna titkolni, hogy itt hagyott bennünket a legkisebb testvé-
rünk, Katica, mindössze nyolc hónapot pihegett végig a tisztaszobában,
orvosságzagú csend maradt utána, azután csak suttogva léptünk be,
akár a templomba.

El kellett valahogy terelni a figyelmem a történekről. Másnap magá-
hoz intett a nagyapám, mint aki bizalmas dolgot akar tudtomra adni.
Ormótlanul nagy hüvelykujját a tenyerébe hajlította, és így mutatta fel
a kezét:

– Ennyi éves vagy!

A számokat még nem tudtam külön-külön, mint ahogy azt sem, hogy
1915-öt írunk, csak annyi maradt meg az emlékezetemben, hogy az em-
ber fél kezét a hüvelykujja nélkül úgy hívják, hogy négy. Bárki megkér-
dezte, mennyi idős vagyok, ugyanúgy felmutattam a kezem, ahogy ő.

Kimentünk egy nap a kert végébe. Mély gödröt ásott a nagyapám.
Facsetetét ültetett bele. Körültaposta a bocskorával:

– A te fád lesz. Úgy hívják, hogy jegenyeplatán. Öntözd rendszeren,
hogy ne száradjon ki!

Kint laktunk a szálláson, egy szál ingben jártam még, a húgom úgy-
szintén. A bátyánkra felnéztünk, hiszen ő már hatéves volt. Szinte pör-
költ a nap. Az eperfa árnyékában játszottunk. A szüleink a mezőn rak-
ták a szénát. Valami recsegést hallottunk: kitortek a malacok az ólból.
Fogtuk egymás kezét, úgy kerestük az állatokat a kukoricásban. Ra-
gadt a tenyerünk, mert marokszám ettük az epret. Sírtunk tehetetlen-
ségünkben, mert sehogy sem tudtuk összeterelni a malacokat.

Edesanyám egyedül maradt velünk és a kevéske földdel, apánk hábo-

rúba ment 1914-ben. Emlékszem egy történetre, amit aztán többször elmesélt: Isonzónál a bunkerjukat beszakította egy gránát, körülgördült a teremben. Apám a pillanat tört része alatt találta fel magát, és ledobta a bunker alsó felébe, mert ők az emeleten voltak, így alattuk robbant fel, ott a katonák darabokban csapódtak a falra, véres cafatok lógtak a mennyezetről. El voltak zárva a küvilágtól, apró természetű öszvérek hordtak nekik élelmiszert és vizet. Ezek a jámbor jószágok megtanultak tájékozódni is. Ha csendes volt a környék, hamar odaértek a hátukra pakolt rakománnyal, a robbanások alatt pedig meglapultak, nekidőltek a szikla oldalának, hogy ne érje őket találat.

Idehaza a nagyobb gazdáknál orosz hadifoglyok dolgoztak. Nálunk nem voltak, mert kevéske földünk volt. Magunkat se könnyen tartottuk fenn. A nagybátyám nem akart a frontra menni, bujkált inkább. Csendőrök állítottak be hozzánk, még a szénapadlást is feltúrták. Egyikük levette a sapkáját, izzadt homlokát törölgette, lehajolt hozzám, szűrős tekintetét rám vetette:

– Mondd meg szépen, hol van a nagybácsi – hízelgett, miközben egy húszfillérest nyomott a markomba. De ha akartam volna, akkor sem tudtam volna megmondani, hiszen az ilyen dolgokat nem kötötték a gyerekek orrára. Később jöttem csak rá, hogy élelemért jár haza, a Duna túloldalán a mocsarasban bújt meg néhány más katonaszökevényel együtt. Nagyanyámék végül nem győzték a csomagolást, hiszen a család férfi munkaerő nélkül nagyon szűkösen élt.

Egy őszi napon szőkés hajú, kék szemű katona állított be hozzánk. Letette megpakolt hátizsákját. Nagyon nézett bennünket, aztán felénk közeledett. Megijedtünk tőle, hiszen nem ismertük. Bőgve menekültünk előle.

– Szerencsés vagyok velük, mert sohasem betegek mondta anyánk az idegennek, akiről még jó ideig nem akartuk elhinni, hogy ő az apánk. Szabadságra jött haza.

Megint nehéz napok jöttek, egyre több katonaszökevény garázdálkodott a környéken. Felháborodott az egész falu, amikor betörték a templomba, ledöntötték az oltárt, elverték a plébánost. Azt beszélték, hogy a nagybátyám is köztük volt. Mint egy rablóbanda: hol itt, hol ott fosztogattak.

Nagy kavarodás támadt, amikor az állomáson leállították a vonatot. Az ujjongás mintha elvette volna az emberek józan esztét:

– Letették a fegyvert, vége a háborúnak, szabadok leszünk! – ordították az utcán.

Mindenki az állomás felé igyekezett. Anyánk is befogta a sárga lovunkat, a bátyám és én segítettünk neki. Odaálltunk az egyik vagon

mellé, annyi liszteszsákot dobáltak ki a vagonból, hogy szabadkozniuk kellett. Volt ott mindenféle élelmiszer, ruhanemű a tehervonaton, az emberek egymás kezéből szedték ki az értékesebb zsákmányt. Anyánk nagyon félt, nehogy megtudják, mit viszünk, letakarta a zsákot paréjjal, mint aki sejti, hogy rosszat cselekszik, de már késő. Idegesen rángatta a gyeplőt, aminek meg is lett a következménye: gyorsan akart befordulni a kapun, de elvétette a kanyarodást, megsüllyedt a hátsó kerék. Leszálltunk, és nekifeszültünk teljes erőnkből, mindhiába, végül a szomszédok segítségével toltuk be a kocsit az udvarra. Hiába, hárman együttvéve sem voltunk olyan erősek, hogy megemelhettük volna a süllyedt kereket.

Másnap egyenruhások járták Bezdánt. Dobolt mellettük a kisbíró:

– Aki elvitt valamit a vagonokból, haladéktalanul szolgáltatassa vissza!

Anyánk félt visszavinni a lisztet, hátha megbüntetik. Gödröt ásott a jegenyeplatán tövében, deszkát rakott körbe, aztán szalmával bélelte ki. De szerencsére nálunk nem kutattak. Nem árult el bennünket senki. Azt a két katonaszökevényt, akik a vonatot leállították, elítélték és felakasztották. Néhány nap múlva apánk is megjött a háborúból. Anyánk mindjárt friss kenyeret sütött a szerzett lisztből.

Rendezetlen, szakadt katonaság jött a faluba. Ki kocsival, ki lóháton. Legtöbben gyalogszerrel, kimerülten. Így vonultak a szerbek piszkosan. A kövér Czirkusz tanító úr zokogva mondta:

– Eladtuk a hazánkat, gyerekeim, minden elveszett!

Három generáció járt egy osztályba. Délelőtt és délután is jártunk iskolába. Attól kezdve korlátozták az anyanyelv használatát, hivatalos helyeken kiakasztották a táblát, hogy **BESZÉLJ ÁLLAMNYELVEN!** Még ha tudott is magyarul a tisztviselő, nem szólalhatott meg.

Szétszórták az osztályunkat. Külön szerb, zsidó, német és magyar tagozat nyílt. Bürokratikus merevséggel, csupán a nevek hangzása alapján döntöttek el, ki hova kerüljön, ezért Petrovicsot, Kruskovicsot és Jankovicsot szerb osztályba küldték, függetlenül attól, hogy még a szülei sem tudtak államnyelven megszólalni.

– Nagyapa, miért mondják azt, hogy fele-ség?

– Butaságokat kérdezel, kisfiam.

– Pedig mindennek van magyarázata – ellenkeztem vele.

– A feleség az ember jobbik fele, mert isten így teremtette. A gyermek, az áldás. Majd megtudsz mindent idejében, ha felnősz, mint a jegenyeplatán a kert végében – közben tekintetének kék zománca mint-ha befelé fordult volna, nem is rám nézett, mégis mintha mögém látott volna.

Megszületett a legkisebb testvérünk 1919-ben. Amikor meghallottam

a hírt, princikéztünk éppen. Akkor jött divatba a játék. Nagyon egyszerű elven működött: egy darab fából állt, a két végét meghegyeztük, ütésre ugrott egyet, és el kellett találni az ütőfával; aki messzebre repítette, az győzött.

A kutyánk nagyon ugatott mindig, ha a ketrecek felé mentem, azokban voltak a házinyulaink. Naponta takarítottam utánuk, félszáraz fűvet adtam nekik, nehogy felfújódjanak, meg kukoricát, zabot, répát, káposztát. Az anyaállatokat elkülönítettük egy kalitkába, a süldő nyulak pedig egy nagyobb ládában voltak. Jó étvággal ettek, mozgott az orruk, gyorsan járt a szájacskájuk. El lehetett velük játszani. Egyszer az egyiket úgy felbosszantottam, hogy beleharapott a tenyerembe, örökös heget hagyott rajta. Gyorsan szaporodtak a csincsilák, némelyik 10–12 utódott hozott a világra, a kis gulacok ki sem látszottak a finom szőrből. Az anyanyúl, ameddig csak elérte a szájával, kicsupálta a szórt, hogy puha ágyat készítsen belőle a kölykeinek.

Wolfnak, a zsidó nagygazdának ötszáz lánca földje volt Darázson. Miután az egész vidéket elfoglalták a szerbek, sejtette, hogy nem tarthat rá igényt, áron alul kínálta a földeket, és visszaköltözött Magyarországra. Anyánk eladta a három lánca első osztályú földjét Bezdánban, és vett rajta húsz láncot a darázi határban. Ő még apánknál is jobban tudott gazdálkodni. Tizenöt lánca föld szépen mutatott egy tagban, öt lánca pedig a határban, ahol egy részt elöntött a víz. A háború alatt nagyon elhanyagolták a műpát.

Minden megtermett. Tizenegy évesen már a szüleimmel együtt dolgoztam a határban. Fejlődött lassan a gazdaság: nyolc tehenünk és legalább hetven pulykánk volt. Csak éppen eladni nem lehetett semmit. A disznó kilójáért mindössze négy és fél dinárt fizettek. A bátyám elment műszövőinasnak, az otthoni munka rám maradt.

A bezdáni rokonokkal, az unokatestvéreimmel továbbra is tartottuk a kapcsolatot. Sokszor vendégeskedtek nálunk a tanyán. Két szobakonyhából állt a döngölt falú, nádfedeles ház. Az udvart melléképületek vették körül, istálló, góré, kamra. Három kilométerre laktunk Daráztól.

Apám vett egy hároméves lovat. Nagyon fentem rá a fogam, hogy majd én megnyergelem. Augusztus táján, amikor a fák roskadoztak a fehér szilvától, elérkezettnek láttam az időt a próbatételre. Hiába intett apám, hogy szerszámot sem látott a szilaj állat, végül rám hagyta:

– Csikók vagytok még mind a ketten!

Kiveztem az istállóból a ficánkoló, ugrándozó szürkét. Felszerszámoltam. Amíg apám tartotta a kantárt, engedelmesnek és szelídnek bizonyult, de amikor elengedte, a fiatal állat vágta kezdett. Apám

hangját hallottam a hátam mögött, talán valamilyen tanácsot kiabált, de már nem értettem, fültövön suhintottak az ágak, mivel akaratom ellenére egy bodzabokron vágattunk keresztül, aztán a kukoricás, a tarló, majd a szántó föld következett. Rémülten kapaszkodtam a sörényébe, átvillant az agyamon néhány lehetőség, hogyan szabadulhatnék a rohanó fenevad hátáról, de a következő pillanatban már egy kukoricaszárat bámultam alulról. A lódobogás ismeretlen irányban halkult el mellettem. Rémülten ugrottam talpra, tapogattam a karomat, épségben vagyok-e. Mire hazabandukoltam, már a fülem sem zúgott. Apám a hasát fogta az egyik kezével a nevetéstől. A másik kezében a ló kantárja volt. Jámboran bámult nagy szemével a szürke, mint a nem is ő hagyott volna a kukoricás közepén.

Nagyon erőszakos gyerek voltam, senkivel sem féltem szembeállni. A faluban egy idősebb fiúkból álló csoport tartotta a kezében a hatalmat. Rongylabdával fociztak a legelőn. Legtöbbször elfutottam előlük. Ha nagy ritkán elkaptak, jól megrugdostak, megcsupálták a hajamat. De ha külön-külön találkoztunk valahol, nem maradtam adós. Egy ilyen összecsapás alkalmával alaposan elagyabugyáltam ellenfelemet, de védekezett a megátalkodottja, és akkorát húzott egy husággal a fejemre, hogy rögtön vérbe borult az arcom. Amikor anyám meglátta a tátongó sebet a fejemen, rémülten kérdezte:

– Ugyan mit csináltál?

– Elestem – vágtam rá gondolkodás nélkül.

Kikerekedtek erre a szemei:

– Hogyan eshettél a fejed tetejére?

Elmentem a nagyanyámhoz, neki elmondtam, hogy verekedtem. Megvigasztalt. Nagyon szerette az unokáit. Mindig adott valamit enni. Leginkább leszelt egy karéj kenyeret, meglekvároztta. Ha kenyérnek dagasztott, levágott egy darabot a tésztaból, és vékonyra nyújtotta. Megsütötte a kemence száján, aztán megkenté kacsaszírral.

A tikkasztó hőségben kifulladtak a lovak. Folyt róluk a víz, csapkodták a legyeket. Akkorra már a szürke is megszeliődött, és tisztességesen viselkedett. Apám megsajnálta őket, és inkább éjszaka ekézett, holdvilágnál, mire lehült a levegő.

Szabad időnkben a horgainkat rendezgettük a bátyámmal. Nagyon vártuk az esőt, hogy pecázhassunk, mert utána jó kapásra számíthatunk. Az egyik nyári vihar után felkerekedtünk rögvest. Horgainkat jóformán a vízbe sem dobtuk, halljuk ám, hogy a kutyánk csaholva rohan felénk a sáros kocsiuton, úgy ötvenméternyire egy vadnyúl futott előtte. Nem telt bele néhány perc, és a kutya ugyanezt a nyulat üzte a kocsiuton visszafelé. Felkaptam gyorsan a magam faragta pecabotot, ki-

szaladtam elébük az erdőszélre. Bevártam a dűlőúton a nyulat, nyilván azt gondolhatta, hogy majd megvédem a kutyától. Már csak háromméternyi választott el tőle, lesújtottam rá, olyan jól sikerült az ütés, hogy bukfencezett egyet, és elnyúlt a barázdában. Összekötöttem gyorsan, mert csak elkábult az ütéstől. Aznap nem is horgásztunk. Apánk mosolygva kérdezte:

– Szóval pecabottal fogtátok...

Mi pedig egymás szavába vágva meséltük, hogyan történt. Legalább négy kiló tiszta húsa lett a vadnyúlnak. Az aprólékból paprikást főzött anyánk, a többit pedig vadas pácba tette, fokhagymával megtűzdelve; ragadós-szaftos pecsenye került vasárnap az asztalunkra.

Korábban örültünk az esőnek, hogy mehetünk pecázni, lesz kapás. De 1923 nyarán mi sem derültünk a tomboló viharokon. Zuhogott napokig, mintha dézsából öntötték volna. Kicsírázott a búza a boglyák tején. Ujjnyi hajtás szökkent ki napok leforgása alatt a nedvességtől. Sehogy sem akart elállni az eső. Úgy lesüllyedtek a sárba a cséplőgépek, hogy két ló sem tudta kimozdítani őket.

Apám minden ősszel vett egy öreg lovat. Elvégezte vele a szántást, búzavetést, aztán levágta. Drágábban adta el a bőrét, mint amennyiért a vásáron az egész lovat megvette. A kutya, a macska, a disznók napokig jóllaktak a lóhússal. Elnéztem, ahogy az egész udvar egyszerre falta, csámcsogta az ételt, mindegyik a maga módján. Még a kacsáknak is ízlett a lóhús, csupa vörösek lettek tőle.

Egy alkalommal, amikor pecázni mentem, láttam, hogy feltűnően szép példányok úszkálnak a vízben. A mi vidékünk felettébb alkalmas volt a halfogásra: kisebb-nagyobb erdők váltakoztak, melyeket mocsaras részek választottak el egymástól, akadtak egészen mély vizek, ezeket kanálisok kötötték össze. A hosszú, száraz nyár után a halak egy veremszerű tóban rekedtek. Amikor elmeséltem otthon, mit láttam, apám azt mondta, hogy estére elmegyünk szerencsét próbálni. Ahogy beesteledett, a szüleimmel meg a bátyámmal együtt vittük a hálókát meg a zsákokat.

– Te csak maradj itt, és tartsd magasra a lámpát – mondtuk anyáknak.

Az első próbálkozás még sikertelen maradt. Másodjára már a sodrásal szemben feszítettük ki a hálót. Gyönyörű nagy halak ugrándoztak egymás hegyén-hátán. Már azt gondoltuk, hogy minden halat kifogtunk a szakadásból, de azért tettünk még egy próbát. Nagyobb fogás került a hálóba, mint előtte. Alig bírtuk négyen hazavinni a zsákmányt. Tele lettek mind a teknők és a vájdlingok. Alig tudtunk betelni a látvánnyal, anyánk a bibliai csodát kezdte emlegetni. Legalább százötven

kiló halat vittünk haza, köztük ötkilósak is akadtak. Még a kishúgunk is segített, alaposan belefáradtunk a halpucolásba. Az egész rokonságnak jutott a halból másnap reggel. A nagyszüleinknek a legszebbeket vittük el.

Apánk a nagy halakat a hátukról bontotta fel, lesózta a káposztás hordóba, ahogyan a háborúban tanulta. Így kellett állnia tíz napig. Előszedtük aztán minden kötelünket, és amilyen hosszúak voltak, kifeszítettük őket, szárítottuk a rengeteg halat. Hónapokig tartott belőle, annyi halat sose ettem azután sem.

– Olyan paprikást főzök nektek tiszta ikrából meg csukamájából, amit megemelegettek – mondta apám, és be is váltotta ígéretét.

Türelmetlenül vártuk, hogy elkészüljön. Csupa belsőségből még úgysem ettünk halpaprikást. Fáradtan és nagyon éhesen láttunk neki, alaposan teleettük magunkat. Lehet, hogy ez volt a baj. Nem sokáig tartott a jóllakottság kellemes érzése, rövidesen hascsikarást kaptunk mindahányan. Tényleg megemelegettük apám paprikását. Napokig ki sem hevertük.

Kisasszonykor tartották a magyar templom búcsúját Darázson. Negyven dinár zsebpénzt kaptam, meg lehettem elégedve. A búcsú néhány cukrászból, körhintásból, botososból meg mézeskalácsosból állt. Ott nyüzsgött a falu apraja-nagyja a sátrak között. A nagyobb legények, akikre felnéztünk, öles tükrös szíveket vettek a lányoknak. Mintha virtusból vásároltak volna egymással versengve mindig nagyobbakat, díszesebbeket. Két öregasszony összedugta a fejét:

– Hallottad, hogy a Barisin Ádám megint verekedett a kocsmában?

– Láttad a Botka Bandit, milyen nagy szívet vett a Mencának? Meg is esküsznek még az ősszel.

A búcsú szélén kíváncsi tömeg tolongott egy közönséges konyhaasztal körül. Egy borostás arcú, kancsal férfi keresztbe-kasba dobált három lapot, és ismételte közben, mint egy papagáj:

– Itt a piros, hol a piros?

– A három kártya közül kettő tiszta fehér volt, a harmadikon vörös szín virított. Próbáltam kifürkészni a titkát, hogyan csinálja. Olyan rutinos mozdulatokkal hajigálta a lapokat, hogy követni sem lehetett. Azon morfondíroztam, milyen jó lenne a zsebpénzemet megkétszerezni, tekintélyes összeg lenne. Figyeltem a játék menetét. Az idegen ördögien keverte a lapokat. Biztos voltam benne, hogy a jobb szélső a piros. Elővettem a zsebemből az egyik húszast.

– Megálljon!

És a férfi nem nyúlt többet a kártyákhoz. Szinte lázas lettem. Felemeltem a lapot. Ném azon volt a piros szív.

– Majd legközelebb – húzta félre a száját cinikusan az idegen.

Úgy álltam az asztal előtt, mint akit leforráztak. Újabb vállalkozók próbáltak szerencsét. Tolakodtak, lökdöstek, kiabáltak. Egyikük nyert ötven dinárt. Bambán figyeltem a szélhámos kezét, hátha rájövök a trükkre. Arra gondoltam, ha most nyernék, megint lenne negyven dinárom.

– Még egyszer megpróbálom – mintha nem is a saját hangomat halottam volna, érdesen, szárazon jött ki a torkomból. Nagyot nyeltem, mielőtt megtettem a végzetes mozdulatot: megint rossz lapot fordítottam fel. A mögöttem ágaskodó kíbicek kárörvendően hecceltek:

– Itt a piros, hol a piros?

Egy borongós, esős napon elmentünk megint pecázni. Drótból csináltunk horgokat, azzal fogtunk keszeget, dörgencset, törpeharcsát meg paptetűt.

– Sokféle hal, de kár, hogy csak tízdekásak – mondtam a bátyámnak.

Már fázni kezdtünk. Egyszer csak eltűnt a víz alatt annak a horognak a buktatója, amit drótból készítettem. Elkaptam a zöld faágból nyesett botot, és húzni kezdtem. De a nagy erőlködésben kettétört. Megragadtam a damilt, és húztam a víz széle felé. A drótból készült horog lassan kiegyenesedett, mert a hal nem hagyta magát, zavaros lett a víz a csapkodástól, kiakadt a horog, hasra vettem magam, és utánanyúltam. Éppen úgy találtam el a halat, hogy az ujjam a szájába dugtam. Megragadtam a zsákmányt: két és fél kilós cigányharcsa volt. Elég furcsán festett a többi tízdekás hal között.

Csodálatos égi jelenség telepedett fölénk, mintha légiessé váltak volna a természet tárgyai, fák lebegtek a láthatáron égő vörösbén. Az első két napon még megigézve bámultuk az eget, de a harmadikon már töprengeni kezdtünk: kitért megint a háború, földrengés vagy valami más természeti csapás közeledik, és mi képtelenek vagyunk elfutni a világvége elől. Észak felől lángolt az ég napokon keresztül. Pósa Julcsa mindenféle zavaros jóslatokba bocsátkozott, hogy ő kitér szent katolikus hitéből, isten választottjaként kocsival megy a mennyországba, mi pedig legfeljebb gyalog.

Napközben nem látszott a vörösség, de ahogy a nap ment lefelé, északon egyre világosabb lett, halványan kirajzolódott az árnyékunk is. A faluban a legöregebbek sem láttak hasonlót. Többet imádkoztak, mint máskor. Pósa Julcsa egyre nyugtalanabban járt az utcát éjszakánként, és azt hírsztelte, hogy hamarosan a vérét ontják valakinek:

– Meglátjátok! Majd megtudjátok, mit súgtak nekem az előjelek! – fenyegetőzött.

Tizenhét éves elmúltam, és nem hagyhattam ki egyetlen bálát sem.

Gyurcsicsék trombitásbandája szolgáltatta a talpalávalót. Tíz dinár volt a belépő. Sokszor játszották a kedvenc nótámat:

*Hervadó szívem most újra szegény,
Nem látlak soha talán.
Sápadtan néz le rám az égi fény,
Álmatlan az éjszakám.
Mondd, mikor jössz, mond mikor jössz már?
A lelkem a nyomodban jár,
Az életem nélküled bús és vakond!
Befedi szívemet halkán a gond.*

Kisasszonykor a nagykocsmában szólt a zene. Az egyik asztalnál Barisin Ádám ült a barátaival. Márokon őt tartották a falu bikájának. Az erejét is szerette fitogtatni, gyakran minden ok nélkül belekötött az emberekbe. Folyton verekedett. Iszkoltak a közeléből, mert ha dühbe gurult, senkit sem kímélt. Izmos óriás volt. Előző nap a vézna sokác cincárral tűzött össze. Megalázó mutatóványokat csináltatott vele az utca közepén. Persze összesereglett a fél falu az ingyencirkuszra.

A terem túlsó végében ültem a barátaimmal, tisztos távolságra a hangoskodó sokácoktól. Sűrű vörösbort hozott a kocsmáros az asztalunkra. Meséltem a többieknek, hogyan veszítettem egy évvel ezelőtt negyven dinárt a piroson...

Akkor jelent meg az ajtóban a vézna cincár. Villogtak a szemei, mint a kan macskának. Látszott rajta, hogy valamire készül. Odafurakodott Barisin Ádám mögé. A következő pillanatban előrántotta a kését, és elnyisszantotta ellenfele torkát. Azonnal kibuggyant a vére, és szétfutott a fehér ingén. Ádám a torkához kapott, hogy elállítsa a vérzést. Megfordult, és a másik kezével megemelte a cincárt, hogy csak úgy tilingóztak a lábai. Lecsapta a padlóra, nagyot nyekkent. Barisin Ádám rávetette magát. Fél kezével a saját torkát szorította, a másikkal meg a cincárét. Ugy látszott már, hogy a cincárnak kifordultak a szemei, mire a többiek észbe kaptak, és a segítségére siettek. Legalább tíz ember kellett hozzá, hogy szétválasszák őket. Barisin Ádám hiába szorongatta még egy ideig a saját torkát, ott vérzett el a kocsmá padlóján. Belealvadt a haja a ragacsos, vörös masszába.

Vasárnap a templomban többen összejöttünk, mint máskor. A lányok tömött sorban álltak lefelé, egészen közel az oltárhoz. A márványkockákon végigömlött a gyertyafény. Letérdeltek a földre, minden mozdulatuk egyforma volt. Halk szavú imádkozásuk zsongássá oldódott a visszhangos teremben. Szellár Borbála tetszett nekem legjobban. Le sem vettem róla a szemem. Szajkó tanítóéknál nevelkedett. Csobo-

gátról jártak be a darázsi templomba. Csak őt hívtam táncolni a bálban.

Boldogság és bánat váltotta azután egymást. 1931-ben feleségül vettem, de az öröm nem tartott soká, mert elvittek katonának. Tizennyolc hónap múlva szereltem le, éppen aznap, mikor Sándor királyt agyonlőtték.

Nem sok jó várt, mikor hazaértem. Feleségem betegen feküdt. Anyósommal adóslevelet írtak alá. Szegénység vett körül bennünket. Nekem kellett gondoskodnom a családról, hiszen vőnek mentem, csak rám támaszkodhattak, apósom hajós volt, korán meghalt. Anyósom rábeszélte, hogy menjek én is a hajóra, az biztos megélhetést jelentene.

Rászántam magam, és 1935-ben Varga István batinai barátommal együtt elmentem Belgrádba. Meg kellett vesztegetnünk egy neppert, hogy munkát kapjunk. Mirčević volt a hajó kapitánya. Embertelenül bántak velünk, éhbérért dolgoztunk éjjel-nappal. Két hónap után kivettük a hajóspasszust, és kerestünk egy másik hajót, ahol jobban fizetnek. Végre rendes bért kaptam, vehettem rajta valamit a feleségemnek. Milyen boldogan csomagolt ki a vesszőből font kofferomból!

Később már arra is futotta, hogy elvigyem magammal Belgrádba. Megint sokat betegeskedett, megvizsgáltattam egy nőgyógyással. Biztatott, hogy minden rendbe jön, ha megissza a gyógyszereket, otthon kell feküdnie.

Még jobb munkát találtam: a zsidó származású Schultz Simonnál dolgoztam. A hajópark vezetője egy magyar ember volt, elsősorban neki köszönhettem a jó munkahelyet. Kiterjedt kereskedelmet folytattunk Regensburgtól Sulináig. Több ezer embert foglalkoztattak. De mindössze négy tisztviselő végezte a könyvelést, mégis mindig pontosan kaptuk a fizetést.

Hiába mondogatta a rádió, hogy nem lesz háború, a szerbek paktumot írtak alá, másnap az utcákon tüntettek ellene, harmadnap előzőnlőtték az eget a repülők, dübörögtek fölöttünk, Románia felől jöttek.

Ismét látogatóban volt nálam a feleségem. Jól érezte magát, úgy látszott, segítenek a gyógyszerek. A dohos kis albérleti szoba ablakából néztük Belgrád bombázását. Mindenre lőttek, ami mozgott, három napig egyfolytában rengett a föld. Aztán munkára jelentkeztem, de csak előleget osztottak, és hazaküldtek bennünket. Otthagytam mindent a bérelt szobában, mert a ház tulajdonosa is azzal biztatott:

– Nem tart ez sokáig!

Vonattal idnultunk haza. Újvidéken lekéstük a csatlakozást, csak este tizenegykor indult Zombor felé egy szerelvény. Tanakodtunk, hogy mit csináljunk ott egész nap. Felharsantak a légiriadó szirénái. Nem mer-

tünk a városban maradni. Kimentünk a szabadba, a bokros-mocsaras Limánra.

Estére visszaértünk. Elsötétítették az egész állomást. Mindenkit igazoltattak. Szerencsére a vonat egyenesen Bezdánba ment. Az unokatestvéreméknél szálltunk meg, holdfáradtan aludtuk végig az éjszakát, semmit sem észleltünk abból a kétségbeesésből, amit a két asszony, az unokatestvéreim éltek át közben. Felrobbantották az éjszaka a falu melletti csatornahidat. Nagyszombatra virradt éppen. Kolut felől magyar terepjáró kocsik jöttek. A bezdániak kisereglettek az utcára a fogadásukra.

– Jobb lesz minél hamarabb hazamenni – mondtam a feleségemnek, mert egyre bizonytalanabbnak éreztem a dolgokat magam körül.

A bajai csatorna hídján már nem kelhettünk át, romokban hevert. Megpillantottam a nádasban egy félig elsüllyedt ladikot. Kiöntöttem belőle a vizet, karóval eveztem át. Gyalog mentünk a Dunáig az erdőn keresztül. Csónakkal átvitt bennünket egy halász Batinára, onnan pedig megint csak gyalog mentünk tovább Darázsra. Otthon azzal fogadott anyósom, hogy a férfiakat már mind elvitték a faluból, akit csak otthon találtak. Semmi kedvem nem volt még egyszer bevonulni. Harmadnap indultam Budapestre.

– Délvidéki csetnik – mondta cinikusan Metter, nem tudom, mi volt a rangja a hajón, mindenesetre feljegyezte a nevem, hogy majd értesítenek, ha szükség lesz rám. De bizony a Duna Gőzhajózásnál hiába várakoztam.

Átmentem a holland Lloydhoz. Orvosi vizsgálatra küldtek, és még aznap este behajóztak a tank 19-esre. Három-négy napig dolgoztam a hajógyárban, aztán szóltak, hogy indul egy hajó lefelé. Farkas József kapitány mellé kerültem, aki eleinte ugyancsak tartott tőlem:

– Ki tudja, mit keres itt ez a délvidéki – mondta a hátam mögött.

Csakhamar oldódni kezdett, amikor látta, hogy becsületesen dolgozom, és eszemben sincs politizálni. Később saját üzleti ügyeibe is beavatott. A hivatalos szállítmányok mellett „szabad kereskedelmet” is folytattunk a saját szakállunkra. Virágzott a feketepiac, hamar kiszimatoltuk, hol mi a hiánycikk.

Ötven vagon cukor állt bálákban, lepecsételve a hajó fenekén. Kiszálltam, hogy a parti őrsegnek felkínáljam az árut. Nem első esetben üzleteltünk velük. Vezettek is valakit csakhamar a sötétben, csak amikor felért a fedélzetre, akkor láttam az egyenruhájáról, hogy finánc. Csöbe húztak bennünket, fordult meg mindjárt a fejemben.

– Nem kell félni, mi is élni akarunk! – veregetett vállon. Megkötöttük az üzletet. A parti kormányos rakodómunkásokat verbuvált, és az éj leple alatt átraktuk az árut az uszályról.

Szépen összejött megint a pénzem. Felhívtam a feleségem Budapestre. Gondoltam, eljárunk majd színházba, moziba; úgy élünk majd, ahogy mindig is szerettem volna. Megint gyengélkedett. Elvittem az apácák híres kórházába. Helyet biztosítottak a feleségemnek, ott fogták kivizsgálásra. Megtudtuk végre az igazságot. Fiatalkorában gyakran felfázott, sokszor térdepelt a templom hideg kővén. A krónikus gyulladásnak gyógyíthatatlan következményei lettek. Csak elodázni lehetett a bajt, ha életmódot változtat.

– Műteni még véletlenül sem szabad – mondta az apáca búcsúzóul.

A feleségem lassan felépült ismét. Úgy látszott, hogy az apácák felderítették a baj forrását, és megfelelő gyógyszereket adtak.

Mindkettőnknek volt már útlevele. Elindultunk Tolnára egy rakománnyal. Aztán folytattuk utunkat a Dunán. A feleségem kiszállt Batinánál. Akkor már egyre veszélyesebben közlekedtünk. Oroszok haladtak el mellettünk. Egyszer csak azt láttuk, hogy menekülnek. Kisvártatva feltűnt a német fekete-tengeri flotta. Egy sziget mögé húzódtunk, onnan figyeltük a fejleményeket. Szemlátomást ránk se hederítettek a katonai hajók.

A Dunát 1943-ra teleszórták aknával. Egy osztrák hajó, a Friedenau segített rajtunk. Magabiztosan haladt előttünk, mivel mágnesmentes volt, és nem vonzotta az aknát. Útközben mindenfelé elsüllyedt hajókat láttunk. Budapesten a szűnyogcsárdához értünk. Megköszöntük a németek emberségességét.

Veszélyessé vált a kereskedelem a vízen. Háborús időben minden ferdeségért súlyos büntetés járt, mégis vállaltuk a kockázatot: hatvan vagon árpa gazdacseréjét bonyolítottuk le egyharmad tiszta haszon fejében. Estére leszállt a köd, ami bennünket segített. Társammal testvériesen elosztottunk a hasznon.

– Most megyünk a városba, és elmulatjuk a pénzt! – egészen tűzbe jött, hiszen egy vagyon lapult a zsebében.

Nem tartottam vele. Hazamentem, hogy kialudjam magam. A pénzem mindig hazaküldtem a családomnak, sohase mulattam el. Mámoosan tért haza a társam hajnaltájban, egy slágeret dúdolt magában:

*Alacsony, füstös kávéházban van az én tanyám,
Ott töltöm a nappalomat és az éjszakát.
Boroskancsó a kezemben, dal az ajkamon.
Jó bor mellett beteg szívem dallal altatom.*

Kenyérré való pénze sem maradt a görbe éjszaka után. Sokba került a pezsgő, a zenészek meg a lányok. Áradozva mesélt róluk, és nem sajnálta a pénzét.

Aki érezte a veszélyt, nem sietett, csak óvatosan járt. Elértünk Ács-hoz, tizenkét kilométerre voltunk a német–magyar határtól. Tudtuk,

hogy bármelyik pillanatban bekövetkezhet: a robbanás! Reccsent a dobhártyám a légnomástól. A vontatóhajónk eleje felágaskodott, akár egy megbokrosodott ló, és keresztbe fordult a folyón. Aknamezőre futottunk. A jobb partra úsztunk ki, nem tudhattuk, mi lakozik alattunk a vízfenéken, csapkodni se mertünk, mindenki a saját bőrével törődött, akkor keztek csak számba venni egymást, amikor fülig olajosan partot értünk. Egy fiatalember tűnt el, akit alig ismertem, először szállt hajóra, szerencsétlenségére robbanáskor a kabinba szorult. Az árunk Karlsdorfbra szólt, ott már bombáztak. Elbújtunk a parti bokrokban. Hörgött és dübörgött a lég. Egy repülőgép-alkatrész csapódott le mellém. Elinapultunk volna a város felé, de semmit sem láttunk a déli ködben. A gyárakat ugyanis mesterséges köddel védték a bombázóktól, elárasztották az egész környéket.

A hajóállalatunk 1944-ben Bulgáriába küldött bennünket. Ott ragadtunk, nem mehettünk vissza a harcok miatt. Orosz katonák telepedtek meg nálunk, mint valami vándormadarak, mi etettük őket napokig. Meglepően tisztán látták a háborúban betöltött szerepüket még a közkatonák is. Alkalmazkodóak voltak. Elmentek, hogy élelmiszert hozzanak az elosztóhelyről. Kaptak néhány krumplit, valamennyi lisztet, semmi többet. Szingyilkó nekiállt lepényt sütni a sparhelt paraszán, ahogy otthon szokta.

Az uszályon rakodtunk, amikor megérkezett a bolgár rendőrség. Kérték az igazolványokat. Éppen odafelé adtam oda minden papíromat a feleségemnek, amikor Bulgária felé mentünk, arra gondoltam, hátha elvesznek vagy eláznak, ha elsüllyedünk. Semmivel sem tudtam bizonyítani, hova való vagyok. Akinél pár sorocskát találtak szerbül, már a helyén hagyták. Vida Jánosnak meg nekem semmilyen papírunk nem volt. A kikötőbe kísérték bennünket.

– Biztosan kémeknek néznek bennünket – mondta a társam.

Mentünk végig a városon, tizenhat rendőr kísért bennünket csőre töltött géppuskával, ahogyan a háborús bűnösöket szokás. A rendőrségen a főnöknek leadtunk mindenünket. Felvették a jegyzőkönyvet. Fogdába kerülünk. A folyosón patkányok sívítottak. Legalább húszan szorongtak már a pincecellában. Hol a vakolatlan falnak vetettük a hátunkat, hol a földön ültünk a sötétben. Se víz, se vécé. Egy idő után nagyon ki kellett volna mennem.

– Vizelni akarok – szóltam ki a rácson keresztül az őrnék.

Odahívott egy másik rendőrt, aki az udvaron át kísért a vécéig. Végre odaértünk. Becsuktam magam mögött az ajtót, hogy végre átadjam magam a megkönnyebbülés örömének. De a következő pillanatban a rendőr kicsapta az ajtót a puská csövével. Ettől a váratlan fordulattól

annyira megrémültem, hogy teljesen leblokkoltam. A húgyhólyagban hasító fájdalmat éreztem. Képtelen voltam közönség előtt vizelni. A rendőr megint nekem szegezte a puskacsövet, és visszakisért a cellába. Elmeséltem a többieknek is, hogyan jártam. Azoknak se lett kedvük ki-kéretőzni.

– Ki fognak bennünket végezni – mondta halkán Vida János.

Éjfélíg még csak elvult valahogy a nép, de aztán ki állva, támaszkodva aludt el, azután lezuhant a fal mellett, ki pedig a földön nyúlt végig. Volt a sarokban egy kis szemét, azt gyűjtöttem alá, mert az egész cella alja felnedvesedett a vizelettől. Másnap délig vizet sem kaptunk inni, nemhogy mosdani. Akkor aztán mindenki kapott egy szelet kenyeret meg egy fűrt szőlőt.

Másnap bejött egy tiszt a fogdába. Sorba kellett állnunk az udvaron négyesével, a napfényben látszott csak igazán, milyen borostásak és koszosak vagyunk. Elindultunk ki a fogdaudvarból, fegyveresek kísérték bennünket végig az utcákon. Egy Pista nevezetű társam lépkedett melletttem, aki szintén baranyai volt. Legalább kétméteres, megtermett ember léteire hangosan zokogott:

– Ki törődik majd velük – a feleségét meg a két kislányát siratta.

– Ne félj, nem agyonlőni visznek bennünket! Azt megtehették volna rögtön – próbáltam vigasztalni.

Fáradtan, elcsigázottan vonszoltuk magunkat. Kifosztott, lebombázott városrészen haladtunk végig. A rendőrök mogorva ábrázattal lökdöstek bennünket, hogy szigorúan a sorban haladjunk. Hiába próbáltuk őket szóra bírni, hogy mondják már meg, hova kísérnek bennünket.

Egy elosztóhelyre értünk. Odajött hozzám a főhadnagy, aki még a benti kihallgatásról tudta, hogy több nyelven beszélek.

– Persze, te vagy a hajós – mondta. – Ismételd el a többieknek, hogy megértsék: ezután itt fogtok dolgozni. Senki se próbáljon szökni, mert agyonlőjük!

Ugyanolyan ebédet kaptunk, mint az ott dolgozó munkások. Elkülönítve ettünk, rendőri őrizettel.

– Megmondtam, hogy nem végeznek ki bennünket – emlékeztettem Pistát, aki még mindig nem akart felengedni mély búskomorságából.

– Várd ki a végét!

Munka után a szokásos kísérettel tértünk vissza a cellánkba. Minden nap kimentünk a fatelepre, rönköket raktunk a fűrész elé. Napokon keresztül kísérgettek bennünket a rendőrök. Amikor látták, hogy nincs semmi baj velünk, a munka után magunktól is visszatálunk a pincébe, lassan lemaradoztak. Már ór sem vigyázott ránk.

Tetvesek voltunk és bűdösek, tisztálkodni egyáltalán nem lehetett. Három hét múlva szólt a főhadnagy, hogy sorakozó az udvaron négyesével, mindenki vigye a holmiját. Nem voltak megelégedve, mert arra számítottak, hogy időközben a városban beszereztük a fegyvereket. Eszünk ágában sem volt. Hívott a főhadnagy, megint nekem kellett tolmácsolnom.

– Mindenkinék kiállítjuk a papírját, hogy szabadon elmehet. Nem számít többé szökevénynek.

Sorban visszaadták a poggyászt, amit „bevonuláskor” elvettek. Ott álltam a pultnál, hogy mindenkinék rendben legyen a holmija meg a papírja. Utolsónak maradtam. Szabadon engedtek. Nem várt meg senki. Egy vacak kis papír jelentette a szabadságot háromhetes sínylődés után. Hirtelen nem is tudtam, mihez kezdjek.

– Ruzscsuk, az elátkozott város! – mondtam hangosan.

Folyton hátranéztem, hogy követnek-e. Mintha szellemek jártak volna a romok között. Cipeltem a vesszőből font kofferom, hiánytalanul visszaadtak mindent. A kikötő felé mentem, hiszen a hajó jelentette az egyetlen esélyt a hazatérésre. Bementem a hajózási vállalat ügynökéhez, mondtam, hogy dolgozni akarok. Adott igazolványt. Kormányos lettem egy orosz katonai uszályon. Napokig cirkáltuk fel s alá, az egymásnak ellentmondó parancsokból kitűnt, hogy nem túlságosan igyekeznek ezzel a vontatott uszályal hazafelé. A fosztogatás lekötötte minden figyelmüket. A parancsnok egyáltalán nem értett a hajózáshoz, fogalma sem volt arról, hogyan kell berakodni.

– Egyáltalán nem mindegy, hogyan helyezkedik el a rakomány – magyaráztam neki.

Végül az ügynököt hívtam segítségül, hagyják, hogy inkább egyedül rendezzem el a hajótestben az összelopkodott holmit.

Egyik nap nehéz, sűrű lekvárral teli hordókat hoztak. A parancsnok bizalmasan érdeklődött:

– Mire használják ezt?

Felnyitottam az egyik hordót, és megkóstoltattam vele a mézédés gyümölcslekvárt.

– Akkor ezt biztosan megveszik – ragyogott fel a tekintete.

Vödörszámra vitte a városba, egész éjjel hordta. Pusztá kézzel merte a sűrű lekvárt. Tenyerét az asztalba, a fülke oldalába meg a ruhájába törölte. Ragadt minden. Síkossá váltak a lépcsők a lekvártól. Nem nézhettem tovább a szerencsétlent. A kikötőben összetalálkoztam Pistával, akivel a cellában is együtt voltunk.

– Végso ideje lenne hazamenni – ebben állapotunk meg.

Jól megpakoltuk a kofferunkat meg a táskánkat, jutott nekünk is fi-

zetésképpen a hadizsákmányból. Kihallgatást kértünk a jugoszláv konzultól. Elmondtuk addigi hányattatásunkat, meg azt, hogy végre haza szeretnénk menni. Kiállította a megfelelő papírokat. Még azt is elintézte, hogy felvegyen bennünket egy stig. Fizetést nem tudtak adni, de a hajón dolgoznunk kellett. Kosztot kaptunk. Átértünk a Vaskapun, indultunk Belgrád felé.

– Végre hazaértünk – mondtam Pistának, de az örömünk nem tartott sokáig. A kikötő személyzeti főnöke bejött az irodába, és elvitetett bennünket két felfegyverzett katonával.

– Most fognak bennünket kivégezni – mondta Pista.

Valami parancsnokság lehetett, ahova kísértek bennünket. Vártunk egy órát egy portrékkal teleaggatott előszobában, mire kinyílt az ajtó. Ketten is átnézték a papírjainkat, amit az oroszoktól, a bolgároktól meg a jugoszláv konzultól kaptunk.

A két egyenruhás egymást túlharsogva ordított ránk. Még életemben nem hallottam embert így üvölni. Alaposan leszedték rólunk a szentelvizet:

– Gazemberek, hol bujkáltatok eddig, amikor a hazát kellett volna védeni? Most bezzeg jöttök, mire mi a vérünkkel kivívtuk a szabadságot! Ti nyaraltatok, míg itthon hősi halált haltak! Utolsó disznók! Áruk! Hogy volt képetek idejönni?!

Pistának szemlátomást remegett a térde. Miután a két egyenruhás kiordította magát, átvonultak a szomszéd szobába, hogy sorsunkról döntenek.

– Sose jutunk haza Baranyába – mondta Pista.

Vártunk fél órát. Egy zárt borítékot nyomtak a kísérő katona kezébe, és utasították, hogy vigyen a kaszárnyába bennünket.

– Még bizonytalanabb lett a sorsunk – mondta Pista.

A katona felkísért bennünket az emeletre. Egy terembe léptünk, ahol több egyenruhás, rangjelzéses katona üldögélt. Az asztal végén egy hölgy mintha bennünket várt volna, felénk fordította a tekintetét.

– Menjenek oda! – utasítottak bennünket.

Elállt a lélegzetünk, amikor a nő közvetlen hangon megkérdezte:

– Hova akartok utazni?

És kiírta az Objavát mindkettőnknek. Csakis azzal lehetett akkoriban utazni. Simán kísértünk.

– Megkegyelmezték nekünk – mondta Pista.

– Ha már haza mertünk jönni, nem is lehetünk mi háborús bűnösök, azt gondolhatták, ez csak két szerencsétlen flótás – fűztem hozzá.

Kimentünk a kikötőbe, mondtuk a stig ismerős kormányosának:

– Čika Panto, šta će biti sa nama? – de sajnosa, nem tudta megmondani, hogyan juthatnánk haza.

Pista észrevett egy belga hajót, éppen Budapestre készült, nagyszerű lesz, ha elvisz bennünket Batináig. Nagy ímmel-ámmal megengedték végül, hogy felszálljunk, mondván, hogy a dolog nem szabályos. A szabad ég alatt töltöttük a hideg éjszakát. Amikor Újvidékre értünk, azt mondták, legjobb lesz, ha mi leszállunk, mert harcok lehetségesek, és nem felelnek értünk, civilekért. Nemzetközi bonyodalmak származhatnak belőle, hogy mi velük hajózzunk.

Fogtuk a petyerkánkat, és kiszálltunk a híd alatt. Egy civil ruhás rendőr látta a jelenetet. Amint elindult a hajó, odajött hozzánk, és megkérdezte tőlünk, honnan jöttünk.

– Bulgáriából – szólta el magát Pista, aminek az lett a következménye, hogy a civil ruhás rendőr felszólított bennünket, hogy kövessük.

– Kellett neked kotyognod, most kezdődik minden előlről – csikorogtam a fogam közt.

Beértünk az őrszobára, ahol egy csomó mindenféle rendű-rangú rendőr fogott közre bennünket. Kinyitatták a kofferjainkat és a táskáinkat. Szemük-szájuk tátva maradt a csodálkozástól:

– Mennyi ennyivaló! Cukorka! Szappan!

Pillanatok alatt kikapkodtak mindent a csomagjainkból. Vitt, ki mit ért.

– Benneteket úgyis letartóztatnak, nektek már mindegy – mondták a rendőrök.

Újvidék rendőrfőnökéhez kísért bennünket a civil ruhás nyomozó. Végighallgatott bennünket. Megmutattuk neki az Objavát.

– Miért nem ezzel kezdték? – csóválta a fejét.

Akkor már késő volt, panaszkodtunk neki, hogy mennyi viszontagságon mentünk keresztül, és most még meg is loptak bennünket. Intézkedni akart, hogy vonják felelősségre a rendőröket. Erre végképp nem tartottunk igényt. Haza akartunk érni. Segített nekünk vasúti engedélyt szerezni, mert anélkül nem szállhattunk volna fel. Találtunk helyet a vonaton. Este lett mire Zomborba értünk. Azt mondták a peronon, hogy csak reggel lesz járat. Végigmentünk az állomáson a várakozók között. Felfigyeltem két asszonyra, akik azon tanakodtak, hogyan juthatnának Baranyába.

– Utazni akarnak? – kapcsolódtam a beszélgetésbe.

– Csak fiákerrel sokba kerülne – mondta a jól öltözött hölgy.

– Mi ketten is baranyaiak vagyunk, ha összefognánk, nem kerülne olyan sokba, elférnénk mindannyian.

A zsidó asszony Bécsből tért haza, és Dárdára utazott a barátnőjével.

Hatszáz dinárért vállalta a fiákeros a fuvarát a Dunáig. Olyan boldogok voltunk, hogy végre hazafelé megyünk, hogy még a fáradtságról is elfeledkeztünk. Bementünk útközben egy kocsmába, jólesett egy pohár hazai bor ilyen hosszú idő után. A söntésnél ismerőst pillantottunk meg, disznókkal kereskedett. Ő is hazafelé tartott, a Duna túlsó oldalára.

– Legalább hazavisz bennünket – mondtuk neki.

A fiákeros egyébként is csak a Dunáig szállított volna bennünket, aztán folytatta útját a két nővel. Ahogy raktuk át a holminkat a kocsmá előtt a parasztszekérre, akkor vettem észre, hogy hiányzik a vesszőkofrom.

– Vagy az állomáson lopták el, vagy a fiákerről, amíg bent ittunk – latolgattam a lehetőségeket.

Mindegy volt már, indult ki-ki az otthona felé a csomagjával. Éjszaka fél kettőkor kopogtattam a szoba ablakán. A feleségem a nyakamba borult, szorított, mint aki el sem akar engedni, és sírt és nevetett egyszerre, hiszen százszor meggyászolt, eltemetett gondolatban, hosszú hónapok óta a híremet sem hallotta. Elmeséltem neki, hogy megloptak a rendőrök, aztán még a kofferom is eltűnt az ajándékokkal együtt.

– Sose bántson! Adj hálát az istennek, hogy épségben megjöttél!

Eltelt egy nap otthon, és nem hagyott nyugodni a dolog:

– Miért hagynék veszni mindent? Hátha mégis van esély rá, hogy visszaszerezem a koffert.

Felvett egy kamion, az egyetlen szárazföldi szállítóeszköz volt a vidéken, és elvitt Zomborba. Érdeklődtem az állomáson, hátha tud valamit a forgalmista.

– Forduljon az őrszoba parancsnokához!

Megkerestem az irodát a peron végén. Bekopogtam, és amint benyitottam a cigarettafüstös kis szobába, ott láttam az asztal mellett a vesszőből font kofferomat. Rávettem magam, mint egy kisgyerek, akitől elvették az üveggolyókat.

– Várjon már, no – mosolygott a parancsnok, nem úgy megy az! Sorolja fel, mi minden van benne!

Kapkodva kezdtem bele, és már szakított is félbe, hogy ennyivel is bizonyítottam a tulajdonosságomat, elvihetem. Örömben legalább egy itatra meg akartam hívni.

– Itt ezentúl testvériség-egység lesz – kezdett bele egy hosszabb fejtegetésbe a parancsnok, de megszólalt a sziréna, és rohannia kellett, a borát sem tudta meginni.

Néhány hónapig otthon tébláboltam, sehol sem tudtam elhelyezkedni. Visszamentem Belgrádba. Kerestek is munkásokat éppen. Olyanokat, akik tapasztaltak, értik a szakmát. Az első feladatunk az volt, hogy

a telelőből kipumpáltuk a megfeneklett hajókat. A háború alatt úgy mentették őket, hogy leengedték alóluk a vizet, így a helyükön maradtak. Nem lett belőlük hadizsákmány. Amint szabaddá tettük a bejáratot, bezúdult a víz, és a hajók emelkedni kezdtek. Megtisztítottuk őket az iszaptól és a sártól.

Munkába álltam az URS Dunahajózási Vállalatnál. Újbelgrádot építettük, feltöltöttük a leendő városrészt homokkal. Ezerkétszáz méter távolságra állt a hajónk, hét méter magasra pumpáltuk fel a talajt. Kéves volt a fizetés, és a feleségem egészségi állapota megint rosszabbodott.

Sanyarú évek következtek. Üresen álltak az üzletek. Megtudtam, hogy Belgrádban hol lehet feketén lisztet venni, mivel csak jegyre adták, de még úgy sem lehetett kapni. A boltos egyszerűen letagadta, ha volt is. Sikerült huszonöt kilót vennem, a vesszőkofferom tele lett vele. Majd megfulladtam, mire az állomásra értem vele. Túlterheltek voltak a vonatok. Nehezen lehetett feljutni, naponta csak egy járat közlekedett hazafelé. Hiányoztak az ajtók, az ablakok, a padlóra látszottak a talpfák, pokróccal, kabáttal tömtük be a réseket, hogy ne fázzunk. Annyian szorongtunk a vagonokban, mint a szardíniásdobozban. A kofferon ültem a sarokban, és a feleségemre gondoltam, hogy megőrül majd a lisztnek, milyen finom lepényt süt belőle, tele lesz a ház az illattal...

A vörösmarti állomásról csak gyalog lehetett a hegyen keresztül Darázsra jutni. Sokszor megálltam pihenni útközben, míg felértem a hegytetőre. Aztán a meredek szurdokon le a lisztel, kegyetlenül kifáradtam, mire hazaértem. Leültem a konyhában, és a feleségemet figyeltem, milyen örömmel bontja ki a lisztet, hozza elő a kamrából a daszgtóteknőt, készíti elő a tálban a vizet, hogy mindjárt bebizonyítsa:

– Nem cipekedtél hiába, meglátod!

Sajnos, mégis hiába cipeltem a terhet. Mind a kezére ragadt a tészta, még a színe sem olyan volt, mint rendszeren. Csalódottan áztatta le róla a ragacsos masszát:

– Becsaptak. Nem búzalisztet adtak. Isten tudja, miből örölték, talán babból, kukoricából. Ezt semmire sem lehet használni. Majd megeszik a malacok a moslékban.

Elmentem Csobogátra a patakmalomhoz, egy régi barátom dolgozott ott. Elmeséltem neki, hogyan jártam. Mindjárt adott ötven kiló nullás lisztet.

– De el ne áruld senkinek!

Váratlanul meghalt az anyósom 1948-ban. Nem tudtam hazamenni a temetésére, mert késve kaptam meg a táviratot. Szombaton nem dol-

goztak az irodánkban, nem továbbították a sürgönyt, csak hétfőn reggel kézbesítették, rohantam Darázsra, de már eltemették, mire hazaértem. A feleségemet nagyon megviselte a haláleset.

– Egyedül leszek ezentúl, és még jobban foglak várni.

Belgrádban egyre többször töprengtem azon, miért sújtott engem a sors a hajóssággal, hogy folyton távol kell élnem az otthonomtól, a napokat számoltam, mikor utazom, ingázásban telt el fél életem, mint aki soha nem tud megnyugodni, megállapodni, hogy őrizze otthon a családi tűzhelyt.

Két évvel később egy füledt júniusi napon haza kellett utaznom egy hivatalos papírért. Örültem is, hogy majd meglepem a feleségemet. De zárva találtam otthon az ajtót. Nem tudták a szomszédok sem, hova ment. Elmentem a szüleimhez. Csodálkozva néztek rám, hogy ők nem tudják, hova ment a feleségem. Tanácstalanul bandukoltam vissza a tanyáról. Bezdán felől jött éppen egy kamion, a feleségem barátnője szállt le róla:

– Borbálának erős fájdalmai voltak. Egy nagyobb edényt húzott be a présházba. Úgy érezte, mintha valami elszakadt volna benne. Elkísértem a zombori kórházba, de ott nem fogadták be. Szabadkára mentünk. Ott fogta az orvos.

Megfordult velem a világ. Haza se mentem, hanem indultam gyalog a Duna felé. Átvittek csónakon. Bezdánból egy ismerős vitt kocsival Szabadkára.

– Meg fognak műteni – mondta a feleségem, és a szemében nem ült már félelem, csak tétova lemondás, mint aki belefáradt a saját bajába.

– Nem szabad műteni – mondtam a sebésznek, és elmeséltem neki, mivel bocsátották el annak idején a budapesti apácák.

De az orvos hajthatatlan maradt:

– Tudom a szakmámat, jobban, mint az apácák. Felerősítem egy injekciókúrával, és minden rendben lesz.

Zimonyban dolgoztam a folyón akkoriban. Másra sem tudtam gondolni. Mindennap Szabadkán voltam. És tényleg injekciózták naponta. Figyeltem a változást, mintha erősödött volna.

Elérkezett a műtét napja, június 30. Addig valahogy mindig sikerült bejutnom ismeretség révén a nőgyógyászatra, de az ismerős nővér éppen azon a napon szabadnapos volt. Tehetetlenül sétáltam az épület körül. Azzal utasított el a portás, hogy korai még a beteget háborgatni.

Másnap reggel azzal az eltökélt szándékkal mentem oda, hogy maga a sátán sem állíthatna meg. Vörös rózsákat vittem. A portásfülke üresen állt. Nyugodtan felmentem a lépcsőn. Óvatosan nyitottam a kórterem ajtaját, mert azt hittem, hogy alszik még mindig a súlyos műtét

után. De az ágyát felforgatva, üresen találtam. Kérdeztem az ügyeletes orvost, hova lett a feleségem.

– Az a helyes kis asszonyka, ugye? Külön szobába fektettük. Meghalt szegény.

Mindig azt hittem, hogy az én feleségem erős, és mindent kibír. Oda-mentem hozzá. Szorítottam a rózsákat, tudtam, valójában fehérek, csak magukba szívták a vért. A kezére tettem a virágokat. Egyedül fektült a hűtőkamra kövén, a hit nyirkos ravatalán, az átkozott hideg kövön, amin felfázott a templomban. A hullaházban már nincs isten. Sose volt.

Később bejött utánam Milošev főorvos. Kerülte a tekintetem.

– Nem gondoltam, hogy ennyire súlyos az állapota. A kés már nem seghetett rajta.

A kórházban kapott papírral elmentem a városházára bejelenteni, hogy meghalt a feleségem. Utána a temetkezési vállalkozóhoz vitt az utam, kifizettem a koporsót meg a koszorúkat. Véletlenül éppen nálam volt a fizetésem, mindig a hónap végén kaptuk.

– Ha netán mégis meghalnék, anyám mellé temeszetek – mondta utolsó találkozásunkkor.

Szavait követtem a kihalt utcán akkor is, amikor az állomás felé mentem. Az egyetlen lehetséges jármű a vonat volt.

– Nincs direkt járat Baranya felé – hangzott a kurta válasz a forgalmista részéről. Az állomásfőnökhöz fordultam segítségért. Olyan hivatalos hangon beszélt hozzám, mint egy statútum:

– Pléhkoporsóba kell fektetni a meleg miatt, ki tudja, mikor lesz csatlakozás. Külön vagonot kell bérelni.

Annyi pénzem azonban nem volt, kell lennie egyszerűbb megoldásnak, gondoltam magamban, és találmra elmentem a vegyi művekhez, hátha bérbe adnak egy kamiont.

– Nekünk egyáltalán nincs ilyen kamionunk – mondta az egyik tisztviselő –, próbálkozzon a tejüzemnél, azok kamionokkal hordják a tenyákról a tejet.

Kóvályogtam a forróságban, majd a szemem égette ki a nap. Az ingemet ki lehetett volna csavarni. Dohos, sötét terembe értem. Élveztem a hideget, mint a sors büntetését, ahogy a garázs hűvös betonjának dőltem, és teljesen átjárt, amíg a főnökre vártam. Szikár, rideg tekintetű ember jött a műhely sötét mélyéről. Elmondtam neki, mire kellene a fuvar.

– Nincs nafta – utasított el röviden.

Bolyongtam tovább, mint a mesében, minden utamba eső vállalatfélébe benéztem. Mindenütt kifogásaik voltak, még azt is megkérdezték,

párttag vagyok-e. Szombat délután még akkor sem vállalták volna a fuvar, ha jó pénzért, mondjuk, dinnyét kellett volna szállítaniuk. Néhányan nyíltan megmondták: tetemről szó sem lehet.

Visszamentem a tejüzembe, hiszen ott csak a nafta volt a kifogás. Hátha mégis van remény. A garázs főnök hosszas könyörgés után megígérte, ha befut egy kamion, és vállalja a sofőr, neki nem lesz kifogása a fuvar ellen. Délután lett, mire az első üres autó megérkezett. A sofőrnek sietnie kellett az állomásra, valamilyen környékbéli faluból járt be naponta vonattal. Ajánlott viszont maga helyett egy fiatalembert, akit jól ismert. Kint volt éppen a pályán egy focimeccsen. Pontos személyleírást adott róla, megmondta, hol szokott ülni a lelátón. Kimentem villamossal a pályához. Csodával határos módon sikerült megtalálnom a szurkolók között. A nevét kiabáltam.

– Egy fuvarról lenne szó – nem akartam mindjárt az elején elriasztani.

– Még itt sem hagynak békén – méltatlankodott.

Elmagyaráztam neki a gól után támadt hangzavarban, hogy nincs más lehetőségem, egész nap hiába jártam a várost. A fiatalember ott hagyta a meccset, és eljött velem a tejüzembe:

– Én vállalom ezt az utat.

– De nincs nafta – ismételt a törvény szigorával a főnök, az elfogyott, amit előírányoztak a mai napra. Szereztek engedélyt az üzemanyagosztótól.

– Itt várok addig – mondta a fiatalember.

Üzemanyagot venni nem lehetett. Bárki földi halandó hozzá sem juthatott. Kacsaringós utcákon mentem, legalább tízszer igazítottak útba, mire megtaláltam az eldugott portát. Szürke vakarcs acsargott az udvarban, ugatott egy sort, mire előkerült a házigazda. Már nem is tudom, hányadik volt, akinek a lelkére kellett hatnom, mégis a legfontosabb, mert ha nemet mond, minden hiába. A bunyevác férfi azzal érvelt, hogy a tejüzem nem szolgáltatóvállalat, nem azért kapják a társadalomtól az üzemanyagot, hogy bármit szállítsanak.

– Amit én kérek, az nem „bármi”. Koporsóban lesz, ponyvával letakarva, senki se fogja meglátni – közben patakokban folyt az arcomon a veríték az indulattól és a hőségtől, mert tudtam, hogy minden azon múlik, lesz-e nafta, hogy hajlandó-e kírni egy darabka fecnit.

A felesége magyar asszony volt, ekkor szólalt meg először:

– Te mit csinálnál, ha ilyen helyzetbe kerülnél?

Az üzemanyagelosztót józan megfontolásra intették a szavak, mert azon nyomban kiment a szobából, és egy pecsétes papírral tért vissza, húsz liter nafta betöltésére adott engedélyt.

Lett végre üzemanyagunk. Az első utunk a koporsóshoz vitt. Szerencsére megvárt bennünket, pedig már késő délután volt. Feltettük a koporsót az autóra, mellé a koszorúkat, tele hófehér viaszvirággal. A kórházhoz hajtottunk. Nem akart bennünket beengedni a portás:

– Sajnálom, lejárt a munkaidőm!

– A feleségem bent fekszik a kövön... – elkeseredetten vitatkoztam vele, legszívesebben behúztam volna neki egyet, de a sofőr fiatalember megakadályozott ebben.

– Engedély nélkül nem adhatom ki – hozott fel egy újabb érvet a portás, és meg voltam róla győződve, hogy csak akadékoskodik.

Megvártuk, amíg megérkezik az ügyeletes orvos. Megértően kalauzolt bennünket a rendelőbe, ahol kitöltötte a szükséges űrlapot. Betettük a koporsóba végre szegény feleségemet, a reggel hozott rózsák elfonnyadtak rajta. Különös dolog történt velem akkor: ahogy elindult velünk a kamion, örömben sírtam és nevettem egyszerre, annyira meghatott, hogy hazafelé megyünk, magunk mögött hagyva minden rosszat: a lelketlen embereket, a halál mütökéseit, a formalinszagú szobákat.

Ebbe csak belezavarodni lehet, sírni és nevetni, ahogy összezavarodott az időjárás is körülöttünk, verejtékeztünk a kánikulától, aztán sűrű, fekete vihar jött a nyomába. Ahogy elhagytuk Szabadkát, sötét felhők ereszkedtek ránk, átláthatatlan port kavart élénk a szél, mintha ködbe vesztünk volna. Zuhogni kezdett az eső. Vezekelt a menny minden bűnéért. Ponyvával takartuk le a koporsót meg a koszorúkat.

– Látod, hazaviszlek. Napot vittél, esőt hoztál.

Éjszaka lett, mire Bezdánba értünk, tizenegyet mutatott a falióra. Megállítottam a mutatókat, ahogy szokás, neki ne mérjék tovább, mennyi maradt hátra. Bevittük a koporsót az unokatestvéremék első szobájába. Meggyújtottam a petróleumlámpát, és közben arra gondoltam:

– Milyen furcsa, éppen ebben a szobában jöttem a világra. Most itt kapcsolódik egybe a mi életünk-halálunk.

A konyhában vacsorát tettek az asztalra. Akkor eszméltem rá, hogy aznap semmit sem ettem. Néhány falat ment csak le a torkomon. A kamionsofőr jóízűen evett. Nekiadtam mind, ami a fizetésből megmaradt. Visszaindult az autóval a villámokkal szabdalt nyári éjszakában.

Másnap reggel Szarka Sándor barátom megrakta a kocsiját frissen kaszált herével, arra tettük a koporsót a koszorúkkal. Herét szórtunk a tetejére is, így indult hazafelé a zöld fogat kompon, szurdokon keresztül.

El is kellett mindjárt temetni, mert nagyon meleg volt. Életem felét

abba a koporsóba zártam, amely suhant lefelé a darázi sárga löszben.

Nemsokára lezajlott a hagyatéki tárgyalás. Rám maradt minden, rám szakadt inkább, akár a magány, aminek súlyától nem tudtam szabadulni. Egy fiatal házaspár keresett fel, hogy adjam bérbe nekik a házat, hiszen úgysem vagyok otthon soha. Másnap már költöztek is. Nem fizettem velük semmit. Örültem, hogy lakja valaki a házat, élet van benne. Ritkán mentem Darázsra, akkor iratkoztam be a hajózási iskolába.

(Ez maradt a szakmája. Hajóskapitányként ment nyugdíjba 1979-ben. Újvidéken él harmadik feleségével. Az alapul szolgáló beszélgetésre 1991 januárjában került sor.)

II. A VÁRAKOZÁS NAPLÓI

1. CSAPÓ ANDRÁS

A hajósnaplók első látásra nagyon szűkszavúak, tömörek, elsősorban szakmai jellegűek. Habár éppen a lejegyzettekéből derül ki, hogy a szolgálati napló vezetőjének lett volna ideje írásra, csakhogy itt a strigulák közé szorított rövid közlendőknek szigorú funkciójuk van: csak azokra a tényekre korlátozódnak, melyek rögzítése elengedhetetlen, sőt kötelesség. Mindenekelőtt a kötelességtudat rajzolódik ki előttünk az alábbiakban ismertetett naplókban.

Bármennyire hivatalos és lényegre törő is a bejegyzés, mégis többről árulkodik, mint amennyit a szerzője eredetileg mondani szándékozott. Megtudjuk például, milyen időjárási viszonyok uralkodtak akkortájt, a leltári jegyzékből következtethetünk a hajósok szerény életkörülményeire, megtudjuk, milyen fizetést kaptak, mivel kereskedtek, és mennyiért adták-vették rakományukat a megbízók. Mert a bezdáni hajós mindenek volt a sleppen: a munka irányítója, olykor nepper, aki alkalmi rakodómunkásokat verbuvál, leltáros, aki pontosan számba veszi rakományát, bejegyzí bevételeit és kiadásait. Alapvető feladata pedig pusztán csak az, hogy a vízi „úttesten” árut szállítson, amely többnyire lepecsételve vár, hogy kikötőtől kikötőig jutva gazdát cseréljen.

Csapó András (1901–1978) a 26750. számú sleppen teljesített szolgálatot. Hajósnaplója az 1932-től 1935-ig terjedő időszakot rögzítette és őrizte meg számunkra. Elsősorban a dunai folyami szállításban vett részt Regensburgtól egészen a (Csapó János által is emlegetett) bolgár Ruszcsukig. S hogy nem csupán dunai hajózásról van szó, hanem a vidék egész folyamrendszerének bebarangolásáról, arra elegendő pl.

Zentát vagy Eszéket említeni, ahova az uszály szintén árut szállított.

A bejegyzések között megtalálhatjuk a saját személyi jövedelmét is: „Füzetést kaptam lejibe: 1124 leji”. S a hajósnaplók pénznemeinek változatosságából az derül ki, hogy teljesen természetes dolog volt, hogy a hajós olyan valutában kapta a fizetését, amilyenben kérte, vagy amilyenben szolgáltatójával megállapodtak.

1933. december 25-i bejegyzés: „Komáromi telelőbe állunk terivel Karácsony”. Aligha kell hozzá magyarázat. Három évvel később Csapó Mihály ugyanezt jegyezte fel naplójába a „havas” Komáromban. A hajósok a legjelesebb ünnepeket sem tölthették otthon, családjuk körében. Csapó András naplójában itt olvashatjuk még azt a személyes jellegű feljegyzést, hogy köhögés ellen Calciront fogyasztott, amely mellesleg „étvágyat ad és hizlal”. A gyógyszer Pancsován 48 dinárba került.

Az alábbiakban a napló egyik jellegzetes részletét idézzük, amely jól illusztrálja a folyami áruszállítás korabeli tempóját is. A sor eleji számok a dátumot jelölik, 1933 júliusában járunk:

19. Regensburgba álunk üresen Vasárnap
20. Regensburgba álunk üresen
21. Regensburgba megkezdtük az rakodást Pesti darabárut
22. Regensburgba rakodtunk darabárut
23. Regensburgba bevégeztük az rakodást
24. Regensburgból indultunk reggel 5 orakor Paszába értünk délután 3 orakor Kralj Zvonimir hajoval (...) rakodtunk darabárut
25. Paszából indultunk reggel 7 orakor Linckebe értünk délbe 12 orakor rakodtunk darabárut Zvonimir hajoval
26. Linckéből indultunk reggel 8 orakor Bécsbe értünk délután 5 orakor Kralj Zvonimir hajoval Vasárnap
27. Bécsbe áltunk ürültünk darabárut
28. Bécsből indultunk délelőtt 11 orakor Pozsonyba értünk este 6 orakor Senjanin Ivo hajoval
29. Pozsonyból indultunk délelőtt 11 orakor Komáromba értünk este 5 orakor Senjanin Ivo hajoval
30. Komáromból indultunk éjél 1 orakor Bpestre értünk délután 2 orakor Senjanin Ivo hajoval
31. Budapesten álunk ürültünk

Augusztus hónapra

1. Bpesten álunk a közraktár alatt ürültünk
2. Bpesten álunk egész nap nem ürültünk Vasárnap
3. Bpesten az Vámmentesbe álunk ürültünk

4. *Bpesten az Vámmentesbe álunk ürültünk*
5. *Bpesten az Vámmentesbe kiürültünk*
6. *Bpesten áltünk egész nap üresen* Csepelen
7. *Bpestről indultunk reggel 4 orakor Mohácsra értünk délután 5 orakor Kralj gyorgye hajoval*
8. *Mohácsról indultunk reggel 7 orakor Bezdánba értünk 9 orakor Králjevics Gyorgye hajoval délbe slajcoltunk délután 5 orakor indultunk Bezdánból utaztunk egészéjel Sztári becsej hajoval*
9. *utaztunk egész nap este 10 orakor beértünk Cservenkára Sztári becsej hajoval Vasárnap*
10. *Cservenkán álunk egész nap üresen*
11. *Cservenkán álunk rakodunk egész nap buzát*

2. CSAPÓ MIHÁLY

A harmadik bezdáni hajós neve Csapó Mihály. Fennmaradt naplója 1936-tól 1938-ig követi nyomon. Ebben az időben a pancsovai Schulz Simon hajóforgalmi vállalatának Floria Piéros nevű sleppjén teljesített szolgálatot. Schulz cége meglehetősen kiterjedt vízi kereskedelmet bonyolított le, mintegy százötven vízi jármű állt a kereskedelem rendelkezésére. Az uszályt a naplóban emlegetett „gőzös motor” vontatta. A szállított árut a nemzetközi szabályok szerint berakáskor az illetékesek mindig lepecsételték.

A naplóvezetés tulajdonképpen egy nyomtatvány kitöltéséből állt. A megfelelő rovatokban a dátum, az időjárás, a tartózkodás helye, a rakomány megnevezése és egyéb rövid bejegyzések szerepeltek. Kétnyelvű a nyomtatvány: német és szerbhorvát. A hajósigazolvány szintén kétnyelvű: francia és szerb. A cirill betűs nyomtatvány első oldalán eredetileg ez állt: „U ime njevogov veličanstva ALEKSANDRA I. po milosti božjoj i volji narodnoj kralja Jugoslavije”. Az igazolványt kitöltő hivatalnok saját kezűleg húzta át a nevet, és írta mellé a megfelelőjét: „PETRA II”.

„Áltam térten” – olvashatjuk a leggyakoribb bejegyzést, mintha a folytonos várakozás lett volna a sorsuk, a rengeteg céltalan eltöltött óra: „áltam terivel”, azaz teherrel, rakománnyal, és „áltam üresen”, a dátumokból arra a következtetésre juthatunk, hogy a hajós fél életét várakozással töltötte. Közben példás türelemmel jegyezte a megfelelő rovatba pl. 1936 októberének első két hetében, hogy szép idő volt, miközben a „repcepogácsa” berakásra várt, ezt követően árpát szállított, majd négy napig ismét „Áltam terivel Brajla”.

A szállítmánynak persze mindegy, hogy hajnali háromkor indulnak vele, vagy éppenséggel a köd miatt csak éjjélre tudják kirakni. Mintha

a hajós számára nem is létezne idő, hiszen az út, a víz, amelyen közlekedik, szintén időtlen. Csak a tél volt az, ami gátat vetett. Érdekes volna megtudni, mivel töltötte az idejét a hajós pl. Komáromban 1936. december 9-től 1937. január 4-ig, mire végre telepakolhatta az uszályát „repcepogácsával”. Majd Bécs felé vette az irányt, ahol két kerek hónapot vesztegelt a teletőben. Haza, Bezdánba csak június elsején ért, amiből az derül ki, hogy több mint fél évig nem látta a családját.

A következő két hónap szokatlanul mozgalmas, nagy távolságokat tesz meg az uszály viszonylag rövid idő alatt:

1937. Junius

16 Szerda Esős Áltam tétlen Wien

17 Csüt. Borus Kiraktam Wien 55000 kg 1. Árpát

18 Pént. Borus Kiraktam Wien 100000 kg 2. Árpát

19 Szomb. Szép Beraktam indultam 2 kor Wien J. R. T. Krájl Tvrtkó gözösel 60060 kg Takarmány lisztet és 30010 kg Cirokmagot

20 Vasá. Borus Utazás

21 Hét. Borus Megálás 11.30 p. Ibsen

22 Ked. Szép in 1 ór. Érkezés 15.30 p. Linz

23 Szerd. Szép Áltam tétlen

24 Csüt. Szép Kiraktam Linzben 15000 zabot. 40050 kg T. lisztet és 5040 cirokmagot

25 Pént. Borus Kiraktam 35000 kg zabot. 10000 kg árpát. 15260 Takarmán Lisztet. 20035 cirokmagot

26 Szom. Borus Kiraktam 40000 kg zabot. 10000 kg árpát

27 Vasá. Szép Áltam tétlen

28 Hétfő Szép kiraktam 40000 kg zabot. 40000 kg árpát 5025 cirokmagot

Linz, Bécs, Budapest és Baja a további állomások, ahova „Tengerit” szállít. (Inkább csak érdekességként jegyezzük meg, hogy Csapó András naplójában ugyanez a növény más szóhasználatl kukoricaként szerepel, a bejegyzések egyidejűek.) Júliusban ismét a tétlenség hetei következnek, majd „Áltam terivel B. Pest, Kiraktam B. Pesten közraktárnál Elevátoral 20000 kg, Tengerit, Áltam terivel B. Pest, Ind. 14. 30. p. I. Gyurigözösel B. Pestről, Szobi vámvizsgálat 1012 orági, Érkezés C. Komárom 17 or”.

A három Csapó, a három bezdáni hajós életéből kiragadott részletek rámutatnak arra, hogy közös emlékezetünk e jellegzetes területét érdemes lenne részletesebben is feltárni és feldolgozni. Szociográfiai és helytörténeti vonatkozásai sem elhanyagolhatóak. A kérdéskört addig kellene feltérképezni, amíg az élőszo is a kutató segítségére lehet. Emberöltök múltjából később egyre nehezebb lesz hiteles képet adni a

foglalkozás hagyományairól, a két világháború közötti hajósvilágról, melynek a bezdániai markáns jelenségei voltak. Erről részben a fentiekben közreadott tényanyag is meggyőzheti az olvasót. Hogy éppen mindhármukat Csapónak hívják, tekintjük véletlen egybeesésnek, ezúttal nem a családi hagyományon van a hangsúly, hanem a szakmán és annak jellegzetes velejáróján.

A téma feldolgozásának két lehetséges módja körvonalazódik az előzőekben leírtakban: Csapó János egyes szám első személyben meséli el hányatott életét, részletesen kitérve saját családjára is, vele szemben Csapó Andrást és Csapó Mihályt közvetve ismerjük meg, szolgálati naplójukon keresztül, melyek a hajósélet tényeit rögzítik, és a szakmai kérdésekre adnak választ. A két nézőpont prizmáján keresztül komplex kép rajzolódik ki előttünk, melyet érdemes továbbgondolni.

A bezdáni hajósok sorsa a történelem barométere volt: akaratlanul a legkisebb társadalmi változást is elsőként érezték a bőrükön. Gyakorta tájékozottságuk és alkalmazkodóképességük mentette meg őket. Talán nem is ismerték azt a szót, hogy „identitástudat”, emberi tartásuk ösztönösen óvta meg őket egy veszélyes korban. Mögöttük mindig ott volt az aggódó család, a távolból is együtt velük jóban és rosszban.

